

1916-cı ilin 14 fevralında "Bakının tarixində "Arvad qiyamı" adlı dəhşətli bir hadisə baş verib. Bu hadisə haqqında o zaman çap olunan dövrü mətbuatda yetərinə məlumat var. Dövrün ən aparıcı qəzetlərindən biri olan "Bəsirət" və "Açıq söz" qəzetləri isə bu məsələyə daha həssas yanaşmışlar.

Məsələn, "Açıq söz" qəzeti 2 mart 1916-cı il tarixli sayında yazırdı: "Yekşənbə günü Bakıda iğtişaşlar başladı. Ərzağın, xüsusilə kartofun bahalanması ilə əlaqədar olaraq iğtişaş göyərti dükanlarından başlamış, baqqal, bəzəz dükanlarına da yayılmışdır. Düşənbə günü arvad və uşaqlar şəhərin mərkəzində olan mağazaları yarmağa başladılar. Çərşənbə günü un dəyirmanlarını, un anbarlarını, ərzaq dükanlarını yarmağa başlamışlar. Sonra qradonaçalıqın tədbiri ilə atəş açıldı. Ölə və yaralanan da oldu. Sonra polis məmurları evləri axtarıb, oğurlanmış malları geri qaytarıb və mal oğurlayanlar həbs edilmişdi".

Üç gün davam edən hadisələr Bakıda aclıqdan cana gələn, kasıb qadınların qiyamı idi. Tədqiqatçıların yazdığına görə, bu, Zaqafqaziyada qadınların ilk çıxışları idi və tezliklə başqa şəhərlərdə də arvadların etirazlarına səbəb oldu.

Çar hökumətinin gündü-gündən zəifləməsi, birinci dünya müharibəsinin yaratdığı faciələr, ölkədə baş verən inqilablar, tətilər, çaxnaşmalar təbii ki, Azərbaycandan xüsusən də Bakıdan yan keçə bilməzdi və bilmədi də.

Tarixçilərin yazdığına görə 1916-cı ilin əvvəllərində Bakıda ən vacib ərzaq mallarının qiyməti xeyli bahalanmışdı. Un, düyü, çörək, ət, toyuq, yumurta, göyərti və başqa ərzaq mallarının qiyməti hər gün artırdı. 1916-cı ildə çörəyin qiyməti 1914-cü ilə nisbətən 166 faiz artmışdı. Başqa ərzaq mallarının da, o cümlədən süd 305 faiz, ət 327 faiz, düyü 355 faiz, yağ 520 faiz abahalmışdı. Şəhərdə əhəlinin yoxsul təbəqələri içərisində acından ölənlər

Zaqafqaziya qadınlarının ilk etirazı

sayı hər gün artmaqda idi. Dükançılar malları gizlədir, müştəriləri incidir və soyurdular. Qiymət bahalandıqca, ərzaq azaldıqca kasıbların səbr kasası dolurdu.

Maraqlıdır bəs görəsən Bakıdakı bu gözənilməz, qeyri-adi hadisə neçə baş verdi?

Qəzetlərin yazdığına görə, "Aleksandro-Nevski" adına bazarda bir qadın kartof alarkən satıcı ilə qiymət üstündə mübahisə düşür. Alıcı ilə çox kobud rəftar edən satıcı onu təhqir edir. Bu zaman alıcı qadın ətrafdakıları dağdıb-tökməyə başlayır. Belə olduqda satıcı kişi amansızcasına alıcı qadını döyərək, təhqir edir. Onun bu hərəkəti ətrafdakı qadınların

edib, viran qoyurb.

Gece yarıya qədər davam edən bu qiyam fevralın 15-də sanki bütən Bakını əhatə edir. "Fevralın 15-də qadınlar böyük un, düyü və qənd mağazalarını, Skoblevin, çolaq Ağabala Quliyevin və Qlazovun nəhəng un dəyirmanlarını, un anbarlarını, "Rus" və "Samal-yot" gəmiçilik şirkətlərinin müxtəlif çeşidli mal anbarlarını talan edirlər. Açıq-yalavac qadınlar, uşaqlar şəhərdə 116 ərzaq, 70-ə yaxın parça, paltar, geyim mağazasına və anbarına basqın edirlər".

Fevralın 16-da olan hadisələri qəzetlər və jurnallar daha dəhşətli təsvir edirlər. Həmin gün qadınlar gecə yarıya qədər mağazalardan evlərinə ərzaq daşıyırlar.

Qadınların qiyamı fevralın 17-i axşama yaxın dəhşətli şəkildə dağıdılır. Bu haqda tədqiqat əsərlərindən oxuyuruq: "Cəza dəstələri amansızcasına hücum keçmişdi. Polis və atlı kazak dəstələri gətirilmişdi. Onlar qiyamçılarla çox amansız rəftar edirlər. Bütün küçələr qadın və uşaq meyitləri ilə dolu idi. Yaralılara da aman vermirdilər".

Bakı şəhər rəisinin təhrif edilmiş məlumatında isə guya iğtişaş zamanı cəmi 64 nəfər öldüyü, 19 nəfərin isə yaralandığı göstərilir. Həmin məlumata görə qadınların qiyamı zamanı şəhərə ümumilikdə 2 milyon 957 min manat ziyan dəyib.

Bakıda baş verən bu qiyamı o dövrün görkəmli publisisti Şəfiqə Əfəndizadə ürək ağrısı ilə qələmə alıb. Qadınların, uşaqların amansızcasına öldürülməsi ona çox pis təsir etsə də, publisist xanım bu hadisəni Azərbaycan qadınının "mübariz olmağa doğru atdığı addım" adlandırır: "Bakıda baş verən bu qeyri-adi hadisə tezliklə bütün Qafqazda əks-səda yaratdı. Mübarizəyə qalxan qadınlar şallaq və güllələrdən qorxub tərkisilah olmuşdular. Onlar Bakı tacirlərinə, mağaza, anbar və dəyirman sahiblərinə ultimatum verib, belə bir bəyannamə ilə müraciət etmişdilər: "Siz ey rəhimsiz qaniçənlər, yaddan çıxar-

Qərənfil Dünyamin qızı
Əməkdar jurnalist

mayın ki, belə "qadın tufanı" bir də gələ bilər. O, daha dəhşətli, daha amansız, daha qəzəbli olacaq. Heç bir qüvvə qabağımızı kəsə bilməyəcək. Bütün dükanlar və mağazalar, anbar və dəyirmanlar dağılıb yerlə-yeksan olacaq".

Tədqiqat əsərlərindən və dövrü mətbuatda çap edilən materiallardan belə bəlli olur ki, bu hadisədən sonra Bakıda baş verən əksər hadisələrdə qadınlar artıq daha fəal iştirak ediblər. Bunun nəticəsi idi ki, 1917-ci ildə Bakıda keçirilən Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhanilərinin qurultayına qadınlar dəvət edilmiş də, onlar bu toplantıda iştirak və hətta çıxış edirlər.

Görkəmli publisist, pedaqoq Şəfiqə xanım Əfəndizadənin çıxışı bezi "ruhanilər", "axundlar", "müftilər" tərəfindən ilk olaraq səs-küylə qarşılandı, sonda ədəblə onu "dinləməyə" üstünlük veriblər.

Görkəmli tədqiqatçıları Qılıman İlkinin və Manaf Süleymanovun əsərlərində bu qiyam haqqında daha müfəssəl məlumat verilib. Bu məlumatlardan belə bəlli olur ki, hadisədən sonra yenə də xalqın kasıb təbəqəsinə kömək əlini uzadan H.Z. Tağıyev olur. O, bir neçə gün dəyirmanından un, dükanlarından isə müxtəlif çeşidli ərzaq məhsullarını camaata pulsuz paylayır.

qəzəbinə səbəb olur. Ətrafdakı qadınlar, onların yanındakı yeniyetmə uşaqları başlayır bütün bazarı, ətrafdakı dükanları dağdıb tökməyə. Daha çox dağıntı "Metropol" (İndiki Ədəbiyyat Muzeyinin yerləşdiyi bina) deyilən ərəzidə baş verir.

Hadisə yerinə atlı polis və jandarm dəstəsi göndərilirdə, onlar da izdihamin öhdəsindən gələ bilmirlər. İzdiham getdikcə böyüyür. Qadınlar ərzaq anbarlarına, dükanlarına hücum edirlər. "Şəhərdə ən zəngin dükan kimi tanınan Rəhimov və Fərhadovun mağazalarını bir anda talan edirlər".

Qəzetlərdə çap olunan materiallardan aydın olur ki, camaata, xüsusən də kasıb təbəqəyə ərzağı daha baha satan, onları incidən, təhqir edən də bu iki mağazanın sahibləri olub. Ona görə də izdiham bu mağazaları və anbarları bir göz qırpmında yerlə yeksan